

BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN ÇORUM'DA İSKÂNI (1938)

Hatice YILDIRIM*

ÖZ

Bulgaristan, Balkan ülkeleri arasında en fazla Türk'ün yaşadığı ülkedir. Ulus-devlet anlayışı ile hareket eden Bulgaristan, Türk ahalinin nüfusunu azaltmak için sistemli bir politika takip etmiştir. Bulgaristan'da yaşayan Türkler tarihsel süreç içerisinde çeşitli dönemlerde katliamlara ve baskılara maruz kalarak doğdukları toprakları terk etmek zorunda bırakılmışlardır. Türk ahali üzerinde baskının artırıldığı dönemler arasında Bulgaristan'da faşist yönetimlerin iktidara geldiği 1930'lu yıllar da yer almaktadır. Bu dönemde başta ekonomi olmak üzere eğitim, dini ve kültürel alanlarda Türk ahalinin temel haklardan mahrum bırakıldıkları görülmektedir. Yaşanan gelişmeler karşısında 1934-1938 yılları arasında Bulgaristan Türklerinin büyük bir kısmı Türkiye'ye sığınmıştır. Aynı dönemde Romanya'dan da Türk göçlerinin gerçekleşmesi nedeniyle yoğun bir göçmen akımına maruz kalan Türkiye, İç Anadolu gibi yeni iskân bölgeleri tespit etmek zorunda kalmıştır. İç Anadolu ve Orta Karadeniz arasında geçiş noktasında yer alan Çorum, göçmenlerin iskân edilmesi için belirlenen yeni yerleşim yerleri arasında bulunmaktadır. Bu çalışmada Çorum'a ait Muhacir Esas Kayıt Defterleri incelenerek bölgeye iskân edilen Bulgaristan göçmenlerinin iskân edildiği yerleşim yerleri, sayıları, demografik özellikleri ve yapılan yardımlar gibi çeşitli istatistikî verileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan, Göç, İskân, Çorum, Balkanlar

BULGARIAN IMMIGRANTS' SETTLEMENT IN ÇORUM (1938)

ABSTRACT

Bulgaria is the country where most Turks live among the Balkan countries. Acting with a nation-state approach, Bulgaria pursued a systematic policy to reduce

* Dr. Öğr. Üyesi, Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Çorum, ORCID: orcid.org/0000-0001-5363-9471, E-posta: hatice_yildirim19@hotmail.com

the Turkish population. Turks living in Bulgaria were subjected to massacres and oppression at various periods in the historical process and forced to leave their native lands. The period of increased pressure on the Turkish population includes the 1930s, when fascist governments came to power in Bulgaria. In this period, it is seen that the Turkish people were deprived of basic rights in the fields of education, religion and culture, especially in the economy. In the face of the developments, between 1934 and 1938 a large number of Bulgarian Turks sought refuge in Turkey. During the same period, Turkey was subjected to an intense influx of migrants due to the realization of Turkish migrations from Romania, and had to identify new settlement areas such as Central Anatolia. Çorum is located at the crossing point between Central Anatolia and the Central Black Sea and was one of the new settlements designated for the settlement of migrants. In this study, it was tried to reveal various statistical data such as settlements, numbers, demographic characteristics and aid provided to the settlers of Bulgaria who settled in the region by examining the Immigration Registers of Çorum.

Keywords: Bulgaria, Migration, Settlement, Çorum, Balkans

Giriş

Balkan Devletleri, XIX. yüzyıl başlarında ortaya çıkan ayaklanmalarla beraber aşamalı olarak Osmanlı Devleti'nden ayrılarak kurulmuşlardır. Çok uluslu bir yapıya sahip Balkan Devletleri ulus-devlet anlayışı ile hareket ederek diğer etnik unsurlar üzerinde baskı oluşturmak suretiyle onları göç etmeye zorlamışlardır.¹ Balkan Devletleri arasında önemli bir yere sahip olan Bulgaristan, bu konudaki çalışmalarını bağımsız olmadan önce başlatmıştır. Bölgede yaşayan Türk ahaliyi göçe zorlamak için çeşitli teşkilatlar dahi kurulmuştur.² Bu çalışmaların altında yatan temel sebep ise Bulgaristan'da Türk unsurun önemli bir oran teşkil etmesi ve bu durumun Bulgarların milliyetçi yaklaşımlarına ters düşmesi idi.³ Bu sebeple nüfus

¹ Faruk Kocacık, "Rumeli'den Anadolu'ya Yönelik Göçler ve Sonuçları", *Osmanlı*, C.4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 655.

² Kürşat Kurtulgan, "Göç ve Göçü Hazırlayan Tarihi Süreçte Balkanlarda Kurulan Ulus Devletlerin Müslümanlara Yönelik Baskıları", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 13, Sayı 14, Aralık 2010, s. 221.

³ Kemal Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 415.

BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN ÇORUM'DA İSKÂNI (1938)

faktörü dikkate alınarak etnik açıdan homojen bir toplum oluşturulmak isteniyordu.⁴ Özellikle Rusya,⁵ bu konuda Bulgarları teşvik etmekte idi.⁶

Balkan coğrafyasında Türk göçlerinin meydana gelmesinde baskıların yanı sıra Osmanlı ve Rusya arasında cereyan eden savaşların da önemli bir etkisi vardır. Zira Bulgaristan'dan Anadolu'ya ilk göç 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi esnasında gerçekleşmiştir. Bu savaş esnasında Rus birlikleri Edirne yakınlarına kadar ilerlemiş ve yaklaşık 30.000 kişi Anadolu'ya sığınmak zorunda kalmıştır.⁷ 1876 yılında Türk ve Bulgar nüfus oranına dair Rusçuk'daki Fransız Konsolosu'nun hazırladığı bir raporda verdiği rakamlar Türk ahalinin neden göç ettirildiğinin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Bu rakamlara göre Tuna Vilayeti'nde 1.120.000 Türk, 1.130.000 Bulgar yaşamakta idi.⁸ Ancak 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sonrasında bölgede dengeli olan Türk ve Bulgar nüfus oranı değiştirilmiştir. Savaş esnasında Türk ahali katliama uğramış ve bölgeden büyük kitlesel göçler meydana gelmiştir.⁹ Savaş sonrası imzalanan Berlin Antlaşması ile birlikte özerklik elde eden Bulgaristan, göç etmesini istediği Türk ahali

⁴ Durmuş Akaalın, "XIX. yüzyılda Balkanlarda Osmanlı Devleti ve Kırcaali", s. 7, https://www.academia.edu/36039442/XIX_Yuzyilda_Balkanlarda_Osmanli_Devleti_ve_Kirc_aali, (10.02.2020).

⁵ Rusya, 18. yüzyılda uyguladığı göç politikası çerçevesinde ele geçirdiği topraklara yerleştirmek için Balkanlar'dan Hıristiyan toplulukların göçünü teşvik eden çalışmalar yürütmüştür. Rusya bir yandan yeni topraklarını canlandırmak isterken diğer taraftan güney sınırındaki Müslüman ahalinin mevcudiyetini azaltmaya çalışmıştır. Rusya bu çalışmalarını neticesinde Osmanlı tebaası olan Bulgarların bir kısmının Rus topraklarına göç etmesini de sağlamıştır. Mümin İsov - Ergün Hasanoğlu, "18. yüzyılın İkinci Yarısında Rusya İmparatorluğu'nun Göç Politikası ve Bulgarlar", VII. *Uluslararası Balkan Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Balkanlar'a ve Balkanlar'dan Göçler (Osmanlı'dan Cumhuriyet'e) 18-21 Eylül 2019 Edirne*, (ed.) Zafer Gölen - Abidin Temizer, Gece Kitaplığı, Ankara 2019, s. 200, 202.

⁶ Rusya'nın bölgede nüfuzunun artması çıkarlarına uygun olmadığı için Avusturya, Türklerin bölgeden uzaklaştırılmasına sıcak bakmamış hatta sert bir şekilde tepki göstermiştir. Gülfettin Çelik, "Osmanlı Devleti'nin Balkan Devletleri İle İlişkilerinde Belirleyici Bir Unsur Olarak 1877-1914 Dönemi Nüfus Hareketleri", *Adam Akademi*, Cilt 1, Sayı 2, 2011, s. 118.

⁷ Naci Şahin, "XIX. Yüzyıl Sonrasında Anadolu'ya Yapılan Göç Hareketleri ve Anadolu Coğrafyasındaki Sosyo-Kültürel Etkileri", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt VIII, Sayı 1, Haziran 2006, s. 72.

⁸ Bülent Yıldırım, "Resmi Nüfus Sayımlarına Göre Bulgaristan'da Türk Nüfusu (1878-1934)", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt 109, Sayı 214, Ocak-Şubat 2015, s. 98.

⁹ Meşkure Yılmaz Börklü, "Tarihi Seyri İçinde Bulgaristan Türklerinin Durumu ve Türkiye'nin Bölge Türklerine Yönelik Politikaları", *Bilgi*, Sayı 10, Yaz 1999, s. 63.

üzerinde baskılarını artırarak sürdürmüştür.¹⁰ Gerçekleşen göçler neticesinde Bulgaristan'ın istediği nüfus değişikliklerinin meydana geldiği görülmektedir. Seyfi Yıldırım, 1880'de Bulgarların sayısının 2.000.000 iken 10 yıl sonra bu sayının 3.700.000'e çıktığı bilgisini vermektedir.¹¹ 1887'den 1934 yılına kadar Bulgaristan'da yaşayan Türk nüfus oranı sürekli düşüş göstermiştir. Bülent Özdemir, Bulgaristan'da Türk nüfusun genel nüfusa oranla artış gösterdiği tek dönem olarak 1910-1920 yılları arasında işaret etmektedir. Bulgaristan'ın Balkan Savaşları sürecinde Türklerin yoğun olarak yaşadıkları bölgeleri ele geçirmesi bu artışa neden olmuştur.¹²

I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı ve Bulgaristan'ın müttefik olması bu süreçte Türk ahalinin üzerindeki baskıların azalmasını sağlamıştır. I. Dünya Savaşı sonrası Bulgaristan'a imzalatılan Neuilly Antlaşması'nın azınlıklar için bir takım hakları içermesi bu sürecin devam etmesini sağlamıştır.¹³ Savaş sonrası Bulgaristan'da iktidara gelen Çiftçi Partisi döneminde Türk ahaliye karşı takip edilen ılımlı politika neticesinde 1925 yılında Türk-Bulgar Dostluk Antlaşması ve İkamet Sözleşmesi imzalanmıştır. Böylece Türk ahalinin Türkiye'ye göçleri belirli bir sisteme bağlanmıştır. Özellikle taşınır ve taşınmaz malları ile ilgili düzenleme yapılmıştır.¹⁴

Bütün bunlara karşın 1926 yılına gelindiğinde Bulgaristan'daki Türk nüfus oranının %10,45'e kadar düştüğü görülmektedir. Kısacası 1876'da %50 olan Türk nüfus oranı 50 yıl içerisinde %40 azaltılmıştır.¹⁵ Çiftçi partisinin iktidardan düşmesi ve faşist partilerin iktidara gelmesi ile birlikte

¹⁰ Mehmet Okur, "Bulgaristan Türklerinin Maruz Kaldığı Uygulamalarla İlgili Olarak Rumeli İslam Muhacirleri Cemiyeti'nin Bir Talebi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Prof. Dr. M. Fahrettin Kırzioğlu Özel Sayısı, Sayı 28, Erzurum 2005, s. 354.

¹¹ Seyfi Yıldırım, "Balkan Savaşları ve Sonrasındaki Göçlerin Türkiye Nüfusuna Etkileri", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 8, Sayı 16, Güz 2012, s.86.

¹² Yıldırım, "Resmi Nüfus Sayımlarına Göre...", s. 105, 106.

¹³ Ömer Turan, "Geçmişten Günümüze Bulgaristan Türkleri", *Balkan Türkleri Balkanlarda Türk Varlığı*, (der.) Erhan Türbedar, Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 2003, s.23.

¹⁴ Bülent Yıldırım, "Bulgaristan'da Türk Azınlığa Yönelik Unutulmuş Üç Büyük Siyasi Suikast", *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, Cilt 16, Sayı 3, Temmuz 2017, s. 865.

¹⁵ Hasan Demirhan, "Bulgaristan'da Türklere Uygulanan Asimilasyon Politikaları ve Anavatana Göç", *VII. Uluslararası Balkan Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Balkanlar'a ve Balkanlar'dan Göçler (Osmanlı'dan Cumhuriyet'e) 18-21 Eylül 2019 Edirne*, (ed.) Zafer Gölen - Abidin Temizer, Gece Kitaplığı, Ankara 2019, s. 293.

Bulgaristan'da Türk ahali üzerinde baskılar tekrar artmaya başlamıştır.¹⁶ Yaşanan gelişmeler neticesine 1923-1933 yılları arasında 101.507 Türk, Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiştir. 1934 yılında Bulgaristan'da meydana gelen askeri darbe sonrası Türk ahali için şartlar daha da zorlaştırılmıştır. Meydana gelen baskılar neticesinde 1935-1938 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye yoğun göç dalgaları meydana gelmiştir.¹⁷

1-Göçmenlerin Çorum'da İskâni

Osmanlı'nın son dönemlerinde kaybedilen topraklardan gerçekleşen büyük göç dalgaları neticesinde Anadolu, göçmenlerin sığınağı olmuştur. Göçmenler Anadolu'da iskân edilirken dikkat edilen belirli hususlar bulunmakta idi. Bunların başında da göçmenlerin göç ettikleri bölgelerin iklimi ile uyumlu olması gelmekte idi. Ancak süreç içerisinde yoğun göç dalgaları ile karşı karşıya kalındığında yeni iskân bölgeleri belirlenmiştir. Yapılan çalışmalar neticesinde Balkanlar'dan ve Kafkasya'dan gelen göçmenlerin iskânı için belirlenen bölgeler arasında Orta Anadolu'nun da yer aldığı görülmektedir.¹⁸ Topraklarının bir kısmı İç Anadolu'da bir kısmı da Orta Karadeniz bölgesinde yer alan Çorum,¹⁹ iki bölge arasında geçiş noktasında olması nedeniyle göçmenlerin hem geçici hem kalıcı iskân bölgesi görevini üstlenmiştir.²⁰ Çorum, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e göçmen iskân birimleri arasında ilk akla gelen iller arasında yer almamaktadır. Ancak mevcut çalışmalarda Osmanlı döneminden itibaren Çorum'a çeşitli bölgelerden gelen göçmenlerin iskân edildiğine dair bilgiler bulunmaktadır. Bunlar içerisinde Kırım ve Kafkasya'dan gelen Nogay, Çerkes²¹ ve Ahıska²² göçmenleri ön

¹⁶ Ayşegül İnginar Kemaloğlu, *Bulgaristan'dan Türk Göçü (1985-1989)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2012, s. 30.

¹⁷ Hikmet Öksüz, "İkili İlişkiler Çerçevesinde Balkan Ülkelerinden Türkiye'ye Göçler ve Göç Sonrası İskânları Meselesi", *Atatürk Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, 2000, s. 178, 179.

¹⁸ Nedim İpek, *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler*, 1. Baskı, Serander Yayıncılık, Trabzon 2016, s. 331.

¹⁹ Sevim Uluç, "Çorum ve Çevresi", *5. Hitit Festivali Komitesi Çorum Tarihi*, Çorum Belediyesi Kültür Yayını, Çorum 2015, s. 19.

²⁰ Tolga Akay, "XIX. yüzyıl Kafkas Göçlerinde Bir İskân Birimi Olarak Çorum", *Şeyh Şamil ve Kafkasya Mücadele-Sürgün-İskân*, (ed.) Mehmet Ali Bozkuş - Hakan Yazar, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2017, s. 202.

²¹ Pelin İskender, "Kafkasya Göçmenlerinin Çorum'a İskânı (1865-1895)", *Uluslararası Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çorum Sempozyumu 23-25 Kasım 2007*, Cilt III, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, Çorum 2008, s. 1566.

²² Akay, *a.g.m.*, s. 213.

plana çıkmaktadır. Osmanlı döneminde Çorum'a iskân edilen göçmenlerin geldikleri yerler arasında Rumeli, Silistre²³ ve Vidin²⁴ de yer almaktadır. Bu bilgilerden Çorum'a Osmanlı döneminde hem Kafkas hem Balkan göçmenlerinin iskân edildiği anlaşılmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren özellikle Balkanlardan gerçekleşen yoğun göçler karşısında Çorum, bu defa mübadillere,²⁵ Romanya²⁶ ve Bulgaristan göçmenlerine ev sahipliği yapmıştır.

1.1 Göçmenlerin İskân Edildikleri Yerleşim Yerlerine Göre Sayıları

1950 yılına kadar Türkiye nüfusunun büyük bir kısmı yaklaşık olarak %80'i kırsal alanlarda yaşamıştır. 1950'den itibaren şehirlerin nüfus oranı artarken kırsal kesimde düşüşler yaşanmaya başlamıştır.²⁷ 1927 ve 1935 yıllarında yapılan nüfus sayım sonuçları Çorum'da da benzer bir neticenin görüldüğünü ortaya koymuştur. 1927 yılında yapılan nüfus sayımı verilerine göre Çorum'da nüfusun %82,27'si köylerde %17,73'ü şehir merkezinde ikamet etmekte idi. 1935 yılında yapılan nüfus sayımı köylerde yaşayan nüfus oranının %84'e çıktığını göstermektedir.²⁸ 1938 yılında Çorum'da iskân edilen Bulgaristan göçmenleri bu bilgilerle doğru orantılı olarak kırsal kesimde iskân edilmiştir. Bu dönemde Çorum iline bağlı Merkez, Alaca, İskilip, Mecitözü, Osmancık ve Sungurlu ilçeleri bulunmaktadır.²⁹ Muhacir İskân Esas Kayıt Defterlerinden elde edilen verilere göre Bulgaristan

²³ Adem Kara, "XIX. Yüzyılda Çorum'da Göçmenlerin Yerleştirilmesi ve Yaşanan Sorunlar", *Turkish Studies*, Cilt 8, Sayı 6, 2013, s. 337.

²⁴ M. Mahfuz Söylemez, "Ankara Vilayet Salnamelerine Göre Osmanlı'nın Son Döneminde Çorum", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 12, 2007, s. 18.

²⁵ Çorum'a iskân edilen mübadiller ile ilgili kaynaklarda farklı rakamlar geçtiği görülmektedir. Cevat Geray İstatistik Kurumu'nun verileri çerçevesinde Çorum'a iskân edilen mübadillerin sayısını 1.680 olarak vermektedir. Necat Çetin ise mübadil tasfiye taleplerine göre bu sayının 1.570 olduğunu yazmaktadır. Cevat Geray, *Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler (1923-1961)*, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1962, Ek Tablo 5.; Necati Çetin, "Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Mübadil Tasfiye Taleplerine Göre Çorum'da İskan Edilen Mübadillerin Memleketleri Ve İskan Edildikleri İdari Birimler", *Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu 28-30 Nisan 2016*, (ed.) Zekeriya Işık, Cilt 1, Çorum 2016, s. 463.

²⁶ Detaylı bilgi için bkz: Hatice Yıldırım, "Romanya Göçmenlerinin Çorum'da İskânı (1936)", *VII. Uluslararası Balkan Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Balkanlar'a ve Balkanlar'dan Göçler (Osmanlı'dan Cumhuriyet'e) 18-21 Eylül 2019 Edirne*, (ed.) Zafer Gölen - Abidin Temizer, Gece Kitaplığı, Ankara 2019, s. 157-182.

²⁷ Yüksel Kaştan, "Cumhuriyet Döneminde Nüfus Hareketlerinin Fonksiyonu", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, 2016, s.7 0.

²⁸ Salih Şahin-Mutlu Yılmaz, "Cumhuriyet Döneminde Çorum İlinde Nüfus Gelişimi", *Uluslararası Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çorum Sempozyumu*, Cilt III, 23-25 Kasım 2007, Çorum Belediyesi Yayınları, Çorum 2008, s. 1479.

²⁹ *Çorum İl Yıllığı 1967*, s. 43.

BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN ÇORUM'DA İSKÂNI (1938)

göçmenleri İskilip, Mecitözü ve Sungurlu ilçelerinin merkez ve köylerine yerleştirilmişlerdir. Alaca ilçesine ise 1936 yılında Romanya'dan gelen göçmenler iskân edilmiştir. Merkez ilçe ve Osmancık'a göçmen iskân edildiğine dair herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

İskilip ilçesi Çorum'un en eski yerleşim birimlerinden birisidir.³⁰ Bu dönemde İskilip İlçesi'nin Alagöz (Bayat) ve Kızılveran (Uğurludağ) isimli iki nahiyesi vardır. İskilip merkeze 70, Alagöz'e (Bayat) 37 ve Kızılveran (Uğurludağ) nahiyesine bağlı 16 köy bulunmaktadır.³¹ Muhacir Esas Kayıt Defteri'nden elde edilen verilere göre hazırlanan aşağıdaki Tablo 1'de Bulgaristan göçmenlerinin İskilip'te iskân edildikleri yerleşim yerleri detaylı bir şekilde gösterilmiştir.

Tablo 1: İskilip İlçesi Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı³²

Yerleşim Yeri	Hane	Kadın	Erkek	Toplam	Yerleşim Yeri	Hane	Kadın	Erkek	Toplam
Akseki	6	18	16	34	Karadibek	8	13	16	29
Alagöz	101	201	210	411	Kayaaznı	16	31	25	56
Barak	13	38	28	66	Köptüklü	3	7	8	15
Bayanpınarı	2	4	4	8	Kuruçay	10	20	22	42
Çayköy	10	27	17	44	Küçükbağçeli	3	7	10	17
Derekutuğun	13	27	32	59	Pancarlık	14	37	32	69
Eskialibey	19	39	37	76	Saray	20	41	38	79
Hacıbayram	5	10	8	18	Satıyüzü	23	45	43	88
İleği	7	9	12	21	Tepekutuğun	11	22	16	38
İshaklı	10	26	26	52	Toyhane	24	47	55	102
İskilip/Merkez	7	15	14	29	Zeyveli	7	20	18	38
					Toplam	332	704	687	1391

Tablodan da anlaşılacağı üzere, toplam 123 köyü ve iki nahiyesi bulunan ilçenin merkezi de dâhil olmak üzere 22 yerleşim birimine göçmen iskân edilmiştir. İskilip ilçesinde göçmenlerin ağırlıklı olarak iskân edildiği yer Alagöz (Bayat) nahiyesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira tabloda yer alan göçmenlerin iskân edildiği 22 yerleşim biriminin yaklaşık üçte ikisi Alagöz (Bayat) nahiyesi bünyesinde yer almaktadır.³³ Tabloda da görüldüğü gibi 101 hanede toplam 411 kişi ile yaklaşık olarak göçmenlerin üçte birinin

³⁰ Üçler Bulduk, "Çorum Sancağının Osmanlı İdari Yapısındaki Yeri-I", *OTAM*, Cilt 3, 1992, s. 148.

³¹ *Genel Nüfus Sayımı*, Çorum Vilayeti 20 İlkteşrin 1935, Cilt 16, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayın No:75, Ankara 1937, s. 10-12.

³² *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı*, Cumhuriyet Arşivi (BCA), Kod: 271 V 1900, Defter No: 32, Muhacir Esas Kayıt Defteri, İl: Çorum, İlçeler: Sungurlu, İskilip, Bayat, Tarih: 1936-1952.

³³ *Genel Nüfus Sayımı 1935 Çorum*, s. 10-12.

iskân edildiği birim Alagöz (Bayat) nahiyesinin merkezi olmuştur. En fazla göçmenin iskân edildiği ikinci yerleşim yeri de Alagöz (Bayat) nahiyesine bağlı Toyhane köyüdür. Köye 24 hanede toplam olarak 104 göçmen iskân edilmiştir. En az göçmenin iskân edildiği yerleşim birimi ise Bayanpınar'ı köyüdür. Ancak defterde İskilip ilçesine iskân edilen göçmenlerin büyük bir kısmının serbest iskâna geçerek yerleşim yerlerini terk ettiğine dair bilgiler yer almaktadır. Defterlerde gelen göçmenlerin ne surette iskâna tabi tutulduklarına dair '*iskân şekli*' başlığı altında bir sütun bulunmaktadır. Bu sütunda göçmen, devlet tarafından gösterilen yere yerleşmiş ise *iskân*, devletin gösterdiği yerde iskânı kabul etmeyip başka bir yerleşim birimine kendi isteği ile gittiyse *serbest* şeklinde kayıt altına alınmıştır. Defterde yer alan bilgilerden göçmenlerin devlet tarafından iskânlı bir şekilde bölgeye yerleştirildikleri bilgisi yer almaktadır. Ancak defterlerde açıklama kısmında iskân yerini terk eden göçmenlerle ilgili bilgiler de bulunmaktadır. İskilip ilçesine iskân edilen göçmenlerin önemli bir kısmında açıklama sütununda *iskân yerini terk* veya *serbest iskân* şeklinde notlar düşüldüğü görülmektedir. Bu şekilde not düşülen 214 aile bulunmaktadır. Bölgeye 332 aile iskân edildiği dikkate alınacak olursa göçmenlerin yaklaşık olarak üçte ikisinin iskân yerini terk ettiği sonucuna ulaşılmaktadır. Defterde bazı göçmenlerin hangi yerleşim yerlerine gittiklerine dair bilgiler de kaydedilmiştir. Bu bilgilere göre Türkiye'de göçmenlerin yoğun olarak iskân edildiği Bursa, göçmenlerin gittiği yerler arasında ilk sırada yer almaktadır. İstanbul, Manisa, Kırklareli, Osmaniye, Develi, Bünyan, Bergama, Menemen ve Urla göçmenlerin gittiği diğer yerleşim yerleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunların dışında 3 göçmenin, göçmenlikten düşürüldüğü de yazmaktadır. Ancak neden düşürüldüklerine dair bir bilgi bulunmamaktadır.³⁴

Bulgaristan göçmenlerinin iskân edildiği ilçeler arasında talepte bulunarak 1915 yılında Çorum'a bağlanan Mecitözü³⁵ de yer almaktadır. Muhacir İskân Esas Kayıt Defteri'nden elde edilen verilere göre en fazla göçmenin iskân edildiği ilçe Mecitözü'dür. Mecitözü ilçesine bağlı Cemilbey ve Ortaköy nahiyeleri bünyesinde barındırmaktadır. İlçeye, nahiyeleri ve köyleri de dâhil olmak üzere toplamda 117 yerleşim yeri bağlı

³⁴ BCA, Kod: 271 V 1900, Defter No:32, Muhacir Esas Kayıt Defteri, İl: Çorum, İlçeler: Sungurlu, İskilip, Bayat, Tarih: 1936-1952.

³⁵ Amasya'ya bağlı olan Mecitözü kazası idarecileri ve ahalisinin, yollarının yapılmaması ve diğer kazalara göre geri plana atıldıklarını ileri sürerek 1900'lerin başından itibaren yetkili mercilere Çorum'a bağlanma konusunda talepte bulunduğu görülmektedir. Edip Uzundal, "İki Sancak Arasında Bir Kaza: Mecitözü", *Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu 28-30 Nisan 2016*, (ed.) Zekeriya Işık, Cilt 2, Çorum 2016, s. 3, 6.

BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN ÇORUM'DA İSKÂNI (1938)

bulunmaktadır.³⁶ Aşağıdaki Tablo 2'de Mecitözü ilçesinde göçmenlerin iskân edildiği yerleşim yerleri detaylı bir şekilde gösterilmiştir.

Tablo 2: Mecitözü İlçesi Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı³⁷

Yerleşim Yeri	Hane	Kadın	Erkek	Toplam Birey	Yerleşim Yeri	Hane	Kadın	Erkek	Toplam Birey
B.Dövençi	15	35	35	70	Kalecik	45	95	95	190
Bayındır	7	14	17	31	Kışlacı	1	2	1	3
Bekişler	15	28	34	62	Kozören	3	4	7	11
Boğacık	12	23	28	51	Mecitözü/Merkez	3	6	7	13
Boyacı	6	11	12	23	Çorak Köyü	29	68	63	131
Cemilbey	49	88	88	176	Ortaköy	8	13	16	29
Çıkrık Köyü	2	5	4	9	Örencik	6	13	10	23
Devletoğlu	1	3	2	5	Sazak	3	5	8	13
Doğu Mah.	228	463	440	903	Sırçalı	1	2	1	3
Eminbağı	1	3	4	7	Üçköy	7	16	14	30
Eskice	7	13	12	25	Vakıflar	12	24	27	51
Figani	7	21	15	36	Zennun	29	57	66	123
Geykoca	2	4	5	9	Toplam	499	1016	1011	2027

Tabloda da görüldüğü gibi ilçenin 25 yerleşim yerine toplamda 2.027 göçmen iskân edilmiştir. Tablodan çıkan sonuçta Mecitözü ilçesinde göçmenlerin toplu halde iskân edildikleri görülmektedir. En fazla göçmen iskân edilen yer ise ilçe merkezi olmuştur. Göçmenlerin yarıya yakını ilçe merkezinde yer alan Doğu Mahallesi'ne iskân edilmiştir. Bunun dışında toplamda 620 kişi de 4 yerleşim yerine iskân edilmiştir. Bu yerleşim yerleri; Kalecik (190), Çorak (131), Zennun (123) köyü ve Cemilbey (176) nahiyesidir. Bunların dışında 1'er ailenin iskân edildiği Devletoğlu, Eminbağı, Kışlacı ve Sırçalı gibi yerleşim yerleri de vardır. Çıkrık ve Geykoca köyüne 2'şer aile, Kozören, Sazak köyleri ile ilçe merkezine 3'er aile iskân edilmiştir. İskilip'te olduğu gibi Mecitözü ilçesine iskân edilen göçmenlerin önemli bir kısmı serbest iskâna geçmiştir. Serbest iskâna geçen, firar eden veya başka bir yere nakledilen hane sayısı 193 olarak tespit edilmiştir. İlçeye iskân edilen toplam hane sayısı 499 olduğuna göre

³⁶ Genel Nüfus Sayımı 1935 Çorum, s. 12-14.

³⁷ BCA, Kod: 271 V 1900, Defter No:33, Muhacir Esas Kayıt Defteri, İl: Çorum, İlçeler: Alaca, Sungurlu, Mecitözü, Tarih: 1936-1972.

neredeysse yarısı iskân yerini terk etmiştir. 33 numaralı defterde yer alan bilgilere göre göçmenler, Edirne, Bergama, Gelibolu, Çorlu, Manisa, Salihli, Mustafa Kemal Paşa gibi Balkan göçmenlerinin yoğun olarak iskân edildiği yerlerin yanı sıra 1936'da yeni iskân birimi olarak belirlenen Diyarbakır, Bismil, Kayseri ve Develi'ye gitmişlerdir. Ayrıca Çorum'a komşu iller Yozgat, Amasya ve Bektemur köyüne göçmenlerin gittiği de defterde yer alan bilgiler arasındadır. Çorum'da, Romanya göçmenlerinin iskân edildiği Alaca ilçesine gidenler de olmuştur.³⁸

Bulgaristan göçmenlerinin iskân edildiği ilçelerden biri de diğer iki ilçeye göre daha az göçmenin iskân edildiği ve 1894 yılında Çorum'a bağlanan Sungurlu'dur.³⁹ İlçe, Boğazkale nahiyesi ve köyleri ile birlikte toplamda bünyesinde 116 yerleşim yeri barındırmakta idi.⁴⁰

Tablo 3: Sungurlu İlçesi Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı⁴¹

Yerleşim Yeri	Hane	Kadın	Erkek	Toplam Birey
Akboğaz Köyü	2	4	4	8
Akçakoyun Köyü	1	3	2	5
Ayağıbüyük Köyü	3	6	7	13
İnegazili Köyü	79	173	184	357
Kırankışla Köyü	99	208	184	392
Kuşçalı Köyü	2	4	6	10
Sungurlu Merkez	31	70	56	126
Salman Köyü	2	2	6	8
Yekbaş (Evren) Köyü	20	43	37	80
Toplam	239	513	486	999

Sungurlu ilçesine ait Muhacir Esas Kayıt Defteri incelendiğinde 239 aile toplam olarak 999 kişinin ilçeye iskân edildiği tespit edilmiştir. Tablo 3'te görüldüğü gibi Sungurlu'da göçmenler sadece 9 yerleşim yerine toplu halde

³⁸ BCA, Kod: 271 V 1900, Defter No: 33, Muhacir Esas Kayıt Defteri, İl: Çorum, İlçeler: Alaca, Sungurlu, Mecitözü, Tarih: 1936-1972.

³⁹ 2000'li Yıllarda Bütün Yönleriyle Sungurlu, T.C. Sungurlu Kaymakamlığı, Barok Sanat Evi, 2000, s. 25.

⁴⁰ Genel Nüfus Sayımı 1935 Çorum, s. 16-17.

⁴¹ BCA, Kod: 271 V 1900, Defter No: 29, Muhacir Esas Kayıt Defteri, İl: Çorum, İlçeler: Sungurlu, Tarih:193 6-1950.

BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN ÇORUM'DA İSKÂNI (1938)

iskân edilmiştir. Bu yerleşim yerlerinden 4'ü ön plana çıkmaktadır. Özellikle 2 yerleşim yerine, İnegazi ve Kırankışla köylerine göçmenlerin dörtte üçü toplamda 749 kişi iskân edilmiştir. Göçmenlerin yoğun olarak iskân edildiği üçüncü yerleşim yeri 126 kişi ile ilçe merkezi, dördüncü yer ise 80 kişinin iskân edildiği Yekbas (Evren) köyü olmuştur. Toplam olarak 999 kişinin, 955'i bu dört yerleşim yerine iskân edilmiştir. Bunun dışında toplamda 44 kişinin iskân edildiği yerleşim yerleri ise Akboğaz, Akçakoyun, Ayağbüyük, Kuşçalı ve Selman köyleridir. Sungurlu ilçesine iskân edilen göçmenlerin de önemli bir kısmı serbest iskân, fîrâr veya nakil yolu ile yerleşim yerlerini terk etmiştir. Sungurlu'ya yerleştirilen 239 hanenin 110'u iskân bölgesinden ayrılmıştır. 29 numaralı Sungurlu ilçesine ait defterden göçmenlerin gittiği yerleşim yerleri arasında yine Batı Anadolu, Marmara ve Trakya'nın ağırlıkta olduğu tespit edilmiştir. Bu yerleşim yerleri arasında Adapazarı, Akhisar, Bergama, Bozüyük, Çanakkale, Çorlu, Demirköy, Manisa ve Tekirdağ yer almaktadır. Bunların dışında Kayseri, Diyarbakır ve Bismil gibi 1936'da belirlenen yeni iskân birimlerine de gidenler olmuştur. Dikkat çeken bir diğer nokta ise göçmenlerin Çorum içinde de yer değiştirmeleridir. Özellikle 1936'da Romanya göçmenlerinin iskân edildiği Alaca ile Mecitözü ilçesine gidenler de bulunmaktadır.⁴²

Defterlerden elde edilen veriler içerisinde en dikkat çekici husus göçmenlerin önemli bir kısmının iskân yerlerini terk etmesidir. İskilip'te iskân edilenlerin yaklaşık olarak üçte ikisi, Mecitözü ve Sungurlu'da da yarısı iskân yerlerini terk etmiştir. Elbette bu normal bir durum olarak değerlendirilemez. Cevat Geray'ın verdiği sayısal verilere göre Balkan göçmenlerinin %65'i geldikleri coğrafyaların iklimi ve coğrafyasına daha uyumlu olan Marmara ve Ege bölgesine iskân edilmiştir. Geldikleri coğrafya ve iklim koşullarına çok da uyumlu olmayan İç Anadolu'ya ise %15'i yerleştirilmiştir.⁴³ Bu bilgi çerçevesinde göçmenlerin neden ağırlıklı olarak Batı Anadolu ve Trakya'ya gittikleri daha net anlaşılmaktadır. Göçmenlerin iskân yerlerini terk etmelerinde en önemli etken bu bölgelere, önceden iskân edilen yakınlarının olması ve bu bölgelerin ikliminin ve coğrafi koşullarının doğup büyüdüğü yerlere daha yakın olmasıdır. Serbest iskâna geçmek isteyen göçmenlerin verdikleri dilekçelerde bu hususu aydınlatacak önemli bilgiler tespit edilmiştir. Göçmenlerin serbest iskâna geçerken verdikleri dilekçelerde açıkça akrabalarının yanlarına gitmek istediklerini ifade ettikleri

⁴² BCA, Kod: 271 V 1900, Defter No: 29, Muhacir Esas Kayıt Defteri, İl: Çorum, İlçeler: Sungurlu, Tarih: 1936-1950.

⁴³ Cevat Geray, "Türkiye'de Göçmen Hareketleri ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi", *Anıme İdaresi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 4, 1970, s. 20.

görülmektedir.⁴⁴ Ayrıca dilekçelerde özellikle yaptıkları mesleğe bölge şartlarının uygun olmadığına dair yer alan ifadeler serbest iskâna geçen kişi sayısının neden fazla olduğunu açıklamaktadır. Özellikle tütüncülük yapanların Çorum'da tütüncülüğün yasak olması nedeniyle serbest iskâna geçmek üzere dilekçe verdikleri görülmektedir.⁴⁵ Serbest iskâna geçen göçmen sayısının fazla olması devlet yöneticilerini de rahatsız etmiş olmalıdır. Nitekim Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti tarafından Çorum'a gönderilen bir belgede, serbest iskân şartlarının göçmenlere tam olarak izah edilmesi konusunda önemli bir uyarı yer almaktadır. Belgede, göçmenlerin bu konuda yeterince bilgilendirilmedikleri ya da cehaletleri nedeniyle kendilerinin anlayamadıkları ileri sürülerek bu sorunun ortadan kaldırılması istenmiş, gidecekleri yerlerde kendilerine hiçbir yardım yapılamayacağını bildirilmesi tembih edilmiştir.⁴⁶

1.2 Göçmenlerin Demografik Özellikleri

1.2.1 Göçmenlerin Cinsiyet ve Yaş Grupları

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda öncelikli meseleleri arasında nüfus konusu gelmekte idi. Zira Anadolu nüfusunda sağlık koşulları, çocuk ölümleri ve savaşlar gibi etkenler nedeniyle uzun yıllar boyunca ciddi bir artış meydana gelmemişti. Kemal Arı, 1927 yılında yapılan ilk sayımda ortaya çıkan 13,5 milyon rakamının 1844 ve 1884'te yaklaşık olarak saptanan sonuçlarla benzer olduğu bilgisini vermektedir. Askeri, siyasi, sosyal ve ekonomik anlamda ciddi atılımlar yapmak isteyen Türkiye'nin bu durumu değiştirmekten başka bir çaresi yoktu.⁴⁷ Türkiye'nin göçmenlerden belki de en önemli beklentisi nüfus artışının sağlanması idi. Bu nedenle gelen göçmenlerin sayısı kadar genç nüfus oranının fazla olması da önem teşkil etmekte idi. Aşağıdaki Tablo 4'de Çorum'a iskân edilen göçmenlerin yaş grupları ilçe ilçe detaylı bir şekilde gösterilmiştir.

⁴⁴ *Çorum İl Özel İdaresi Arşivi (ÇİA)*, Klasör No: 167, Belge No: 5; Klasör No: 168, Belge No: 13; Klasör No: 169, Belge No: 8; Klasör No: 176, Belge No: 11; Belge No: 177, Belge No: 3; Klasör No: 178, Belge No: 3, Klasör No: 179, Belge No: 12; Klasör No: 180, Belge No: 5; Klasör No: 181, Belge No: 22, Klasör No: 182, Belge No: 10; Klasör No: 183, Belge No: 8, Klasör No: 185, Belge No: 13, Klasör No: 186, Belge No: 12, Klasör No: 187, Belge No: 14, Klasör No: 188, Belge No: 9, Klasör No: 190, Belge No: 1.

⁴⁵ ÇİA, Klasör No: 166, Belge No: 3; Klasör No: 170, Belge No: 19; Klasör No: 171, Belge No: 9; Klasör No: 175, Belge No: 1; Klasör No: 189, Belge No: 11.

⁴⁶ ÇİA, Klasör No: 89, Belge No: 2.

⁴⁷ Kemal Arı, "Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt VIII, Sayı 23, Mart 1992, s. 416, 417.

BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN ÇORUM'DA İSKÂNİ (1938)

Tablo 4: Göçmenlerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı⁴⁸

Yerleşim Yeri	Cinsiyet	Yaş Grupları								Toplam
		0-6	7-12	13-17	18-30	31-45	46-55	56-64	65 ve Üstü	
İskilip	Erkek	146	123	78	93	131	53	39	24	687
	Erkek (%)	21,25	17,90	11,35	13,54	19,07	7,71	5,68	3,49	100,00
	Kadın	168	101	76	138	118	39	38	26	704
	Kadın (%)	23,86	14,35	10,80	19,60	16,76	5,54	5,40	3,69	100,00
	Toplam	314	224	154	231	249	92	77	50	1391
	Toplam (%)	22,57	16,10	11,07	16,61	17,90	6,61	5,54	3,59	100,00
Mecitözü	Erkek	224	165	112	174	184	75	43	34	1011
	Erkek (%)	22,16	16,32	11,08	17,21	18,20	7,42	4,25	3,36	100,00
	Kadın	188	160	128	217	167	72	39	45	1016
	Kadın (%)	18,50	15,75	12,60	21,36	16,44	7,09	3,84	4,43	100,00
	Toplam	412	325	240	391	351	147	82	79	2027
	Toplam (%)	20,33	16,03	11,84	19,29	17,32	7,25	4,05	3,90	100,00
Sungurlu	Erkek	97	77	66	79	101	37	22	7	486
	Erkek (%)	19,96	15,84	13,58	16,26	20,78	7,61	4,53	1,44	100,00
	Kadın	117	76	66	93	92	28	20	21	513
	Kadın (%)	22,81	14,81	12,87	18,13	17,93	5,46	3,90	4,09	100,00
	Toplam	214	153	132	172	193	65	42	28	999
	Toplam (%)	21,42	15,32	13,21	17,22	19,32	6,51	4,20	2,80	100,00
Genel Toplam	Erkek	467	365	256	346	416	165	104	65	2184
	Erkek (%)	21,38	16,71	11,72	15,84	19,05	7,55	4,76	2,98	100,00
	Kadın	473	337	270	448	377	139	97	92	2233
	Kadın (%)	21,18	15,09	12,09	20,06	16,88	6,22	4,34	4,12	100,00
	Toplam	940	702	526	794	793	304	201	157	4417
	Toplam (%)	21,28	15,89	11,91	17,98	17,95	6,88	4,55	3,55	100,00

⁴⁸ BCA, Kod: 271 V 1900, Defter No: 32, Muhacir Esas Kayıt Defteri, İl: Çorum, İlçeler: Sungurlu, İskilip, Bayat, Tarih: 1936-1952.; BCA, Kod: 271 V 1900, Defter No: 33, Muhacir Esas Kayıt Defteri, İl: Çorum, İlçeler: Alaca, Sungurlu, Mecitözü, Tarih: 1936-1972.; BCA, Kod: 271 V 1900, Defter No: 29, Muhacir Esas Kayıt Defteri, İl: Çorum, İlçeler: Sungurlu, Tarih: 1936-1950.

HATİCE YILDIRIM

1927⁴⁹ ve 1935 nüfus sayımı verilerine göre Çorum'da kilometrekareye düşen insan sayısının en fazla olduğu ilçe İskilip'tir. İskilip'in 1935 nüfus sayım verilerine göre toplam nüfusu 63.166'dır. Bu rakamın 10.698'i ilçe merkezinde, 52.468'i ilçeye bağlı bucak ve köylerde ikamet etmekte idi.⁵⁰ İlçenin 1935 yılı nüfusu dikkate alındığında göçmenlerin mevcut nüfusa oranı %2 olarak tespit edilmiştir. Tabloda yer alan verilere göre İskilip ilçesine iskân edilen göçmenler içerisinde en fazla göçmenin bulunduğu yaş grubu 0-6 yaş aralığı olduğu görülmektedir. Erkeklerin 146'sı (%21,25), kadınların ise 168'i (%23,86) toplam olarak 314 (%22,57) kişi bu grupta yer almaktadır. En az kişinin yer aldığı grup ise 24 erkek (%3,49), 26 kadın (%3,69) ile toplamda 50 (%3,59) kişinin bulunduğu 65 yaş ve üstüdür. Nüfus artışına katkı sağlayacak 0-45 yaş grubunda kadın sayısı 601 (%85,37), erkeklerin sayısı ise 571 (%83,11) toplamda 1.172 (%84,25) kişi bu grupta yer almaktadır. İlçeye iskân edilen toplam kadın sayısı 704, erkek sayısı ise 687 olup dengeli bir görünüm sergilemektedir. Bu da nüfus artışının sağlanması açısından tercih edilen bir durumdur. İş gücü ve istihdam açısından 18-45 yaş grubuna dâhil kadınların sayısı 256 (%36,36), erkeklerin sayısı ise 234 (%32,61) toplam 490 (%35,22) kişidir. Defterlerden elde edilen bu veriler nüfus artışı açısından istenilen ve beklenen niteliktedir. İlçenin göçmenler iskân edildikten sonraki 1940 yılı nüfus sayımı verilerine bakacak olursak toplam nüfusun 65.780'e yükseldiği görülmektedir. İlçe merkezinde nüfus oranı 10.039'a gerilerken, bucak ve köylerin nüfusu 55.741 olmuştur.⁵¹ Kısacası 5 yıl içerisinde ilçe nüfusu 2.614 kişi artmıştır. Ancak bu artış ilçe merkezinde olmamıştır. İlçe merkezinin nüfusu 659 kişi azalırken bucak ve köylerinin nüfusu 3.273 kişi artmıştır. İlçeye toplamda 1.391 göçmen iskân edilmiştir. Göçmenlerin yaklaşık üçte ikisi iskân yerlerini terk etmiş olsa da 3.273 kişilik nüfus artışının ortalama olarak 470'inin (%14,35) göçmenlere ait olduğu söylenebilir.

En fazla göçmenin iskân edildiği Mecitözü, 1927'de nüfus yoğunluğu açısından ilçeler arasında ikinci sırada⁵² 1935'de ise üçüncü sırada yer almaktadır. 1935'de ilçe merkezinin nüfusu 2.870, ilçeye bağlı yerleşim

⁴⁹ Tahir Kodal, "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Genel Nüfus Sayımında Çorum Vilâyeti'nin Nüfus Özellikleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 19, Sayı 1, Elazığ 2009, s. 243.

⁵⁰ *Genel Nüfus Sayımı Çorum 1935*, s. 5.

⁵¹ *Genel Nüfus Sayımı 20 İkteşrin 1940*, Vilayetler, Kazalar, Nahiyeler ve Köyler İtibariyle Nüfus ve Yüzey ölçü, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayın No: 158, Ankara 1941, s.13.

⁵² Kodal, *a.g.m.*, s. 243.

BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN ÇORUM'DA İSKÂNI (1938)

yerlerinin nüfusu 36.275 olup toplam nüfusu 39.145'tir.⁵³ İlçeye iskân edilen 2.027 göçmenin 1935 yılı nüfusuna oranı %5 olarak hesaplanmıştır. Mecitözü ilçesinde de en fazla kişinin yer aldığı yaş grubu olarak karşımıza 0-6 yaş grubu çıkmaktadır. Kadın sayısı 188 (%18,50), erkek sayısı ise 224 (%22,16) toplam olarak 412 (%20,33) kişi bu grupta yer almaktadır. Yine 65 yaş üstü grup, 45 kadın (%4,43), 34 erkek (%3,36) ve toplam 79 kişi (%3,90) ile en az kişinin bulunduğu yaş grubudur. İlçeye iskân edilen kadın sayısı 1.016 erkek sayısı ise 1.011 olup kendi içinde dengelidir. Nüfus artışı için önemli olan 0-45 yaş arası grupta toplamda 1.719 (%84,80) kişi bulunmaktadır. Bunların 860'ı (%84,64) kadın ve 859'u (%84,96) erkektir. İstihdam ve iş gücü açısından 384 (%37,79) kadın, 358 (%35,41) erkek olup toplamda 742 (%36,60) kişi ise 18-45 yaş arası grupta yer almaktadır. Elde edilen bu verileri ilçenin 1940 yılı genel nüfus sayım sonuçları ile değerlendirecek olursak 1940'da göçmenlerin yarıya yakınının iskân edildiği ilçe merkezinin nüfusu 620, ilçeye bağlı nahiye ve köylerin ise 3.431 kişi artmıştır. Toplamda 4.051 kişilik bir artış ile ilçe nüfusu 43.196 olmuştur.⁵⁴ Göçmenlerin yaklaşık yarısı iskân yerlerini terk etmiş olsa da 4.051 kişilik artışın yaklaşık olarak 1.000 (%24) kadarını göçmenlerin sağladığı söylenebilir.

Sungurlu ilçesi ise 1927⁵⁵ ve 1935 yıllarında nüfus yoğunluğu açısından dördüncü sırada yer almaktadır. 1935 yılında ilçenin toplam nüfusu 47.184 kişidir. İlçe merkezinin nüfusu 5.250, ilçeye bağlı nahiye ve köylerin nüfusu 41.934 kişi olarak kaydedilmiştir.⁵⁶ İlçeye iskân edilen toplamda 999 göçmenin, 1935 nüfusuna oranı %2 olarak hesaplanmıştır. İskilip ve Mecitözü ilçelerinde olduğu gibi Sungurlu'da da en fazla ve en az kişinin yer aldığı yaş grupları aynıdır. 0-6 yaş grubu 117 (%22,81) kadın, 97 (%19,96) erkek ve toplam olarak 214 (%21,42) kişi ile en fazla bireyin yer aldığı grup olmuştur. 65 yaş ve üstü grupta ise 21 (%4,09) kadın, 7 (%1,44) erkek ve toplam 28 (%2,80) ile en az kişi yer almaktadır. 513 kadın ve 486 erkek ile ilçeye iskân edilen kadın ve erkek sayısı dengeli olarak kabul edilebilir. Nüfus artışı açısından 0-45 yaş grubuna bakacak olursak kadınların sayısı 444 (%86,54), erkeklerin sayısı 420 (%86,41) ve toplamda 864 (%86,48) kişi ile yüksek bir oran teşkil etmektedir. İş gücü bağlamında ise 180 erkek (%37,03), 185 kadın (%36) ve toplam 365 kişi (%36,53) 18-45 yaş grubunda bulunmaktadır. Elde edilen verileri 1940 nüfus sayımı verileri ile karşılaştıracak olursak; 1940 yılında ilçe merkezinin nüfusu 571 artarak 5.821

⁵³ Genel Nüfus Sayımı 1935 Çorum, s. 5.

⁵⁴ Genel Nüfus Sayımı 1940, s.13.

⁵⁵ Kodal, a.g.m., s. 243.

⁵⁶ Genel Nüfus Sayımı 1935 Çorum, s. 5.

olmuştur. Nahiye ve köylerinin nüfusu ise 3.258'lik artış ile 45.192'ye yükselmiştir. Toplamda 3.829'luk artış ile 1940 nüfusu 51.013 olarak kaydedilmiştir.⁵⁷ Yine Sungurlu ilçesinde de göçmenlerin yaklaşık yarısının iskân yerlerini terk ettiğini dikkate aldığımızda 3.829 kişilik artışa göçmenlerin 500 kişi (%13) kadar etki ettiğini varsayabiliriz.

Genel bir değerlendirme yapacak olursak, Çorum'a iskân edilen 4.417 kişinin 2.233'ü kadın, 2.184'ü erkek olup kendi içinde orantılıdır. Toplamda 940 kişi (%21,28) ile 0-6 yaş grubu en fazla kişinin bulunduğu grup iken toplam olarak 157 (%3,55) kişi ile 65 yaş ve üstü en az kişinin yer aldığı grup olmuştur. 0-45 yaş arası grupta ise toplam olarak 3.710 kişi (%83,99) yer almakla birlikte nüfus artış oranına katkı açısından tercih edilen bir durumdur. 18-45 yaş grubunda ise toplamda 1.587 kişi (%35,92) bulunmaktadır. İş gücüne katkı açısından bu da tercih edilen bir sonuçtur.

1.2.2 Meslek Grupları

Bulgaristan'da yaşayan Türk ahalinin büyük bir çoğunluğu geçimini tarımdan temin etmekte idi. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na kadar geniş ve verimli topraklara sahip olan Türk ahali için savaş sonrası şartların değiştiği görülmektedir. Topraklarının önemli bir kısmı ellerinden alınan Türk ahalinin büyük bir çoğunluğu küçük çiftçi olarak geçimini temin etmek zorunda bırakılmıştır. Bulgaristan'da yaşayan Türk ahalinin %80'i çiftçi olmakla birlikte sayıları az da olsa küçük zanaatlarla meşgul olanlar da mevcuttu.⁵⁸ Bulgaristan göçmenlerinin iskân edildiği Çorum'un ekonomisinin temeli de eski dönemlerden itibaren tarım ve hayvancılık üzerine kuruluydu.⁵⁹ Aşağıdaki Tablo 5'te Bulgaristan göçmenlerinin meslek grupları verilmiştir.

⁵⁷ *Genel Nüfus Sayımı 1940*, s. 13.

⁵⁸ Bilal N. Şimşir, *Bulgaristan Türkleri (1878-1985)*, Bilgi Yayınevi, 1986, s. 20.

⁵⁹ Abdullah Gündoğdu, "1852-1863 Tarihleri Arasında Çorum Kazası'nda Sosyo-Ekonomik Yapı", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, 1991, s. 235.

BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN ÇORUM'DA İSKÂNI (1938)

Tablo 5: Göçmenlerin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı⁶⁰

Meslek Grupları	Sungurlu	Mecitözü	İskilip	Toplam	Meslek Grupları	Sungurlu	Mecitözü	İskilip	Toplam
Berber	-	-	4	4	Mandıracı	-	-	1	1
Çarıklı	-	-	1	1	Nalbant	-	1	-	1
Çiftçi	238	403	299	940	Öğretmen	1	-	-	1
Debbağ	-	3	-	3	Saraç	-	-	1	1
Demirci	-	1	-	1	Şekerci	-	1	-	1
Elbise Boyacısı	-	1	-	1	Şoför	-	1	-	1
İşçi	-	1	22	23	Terzi	-	-	1	1
Kadın	-	1	-	1	Tüfekçi	-	1	-	1
Kalaycı	-	1	-	1	Tütüncü	-	81	-	81
Kunduracı	-	3	3	6	Toplam	240	499	332	1071
Makinist	1	-	-	1					

Çorum'a iskân edilen toplam 1070 hanenin 940'nın (%87) geçimini çiftçilikle temin etmekte olduğu görülmektedir. Bunların 299'u İskilip'te, 403'ü Mecitözü ve 238'i ise Sungurlu'ya iskân edilmiştir. İskân edilen hane sayısı 1070 iken meslek gruplarında toplam rakam 1071 olarak görülmektedir. Bunun nedeni bir hanede iki erkek bireyin de mesleğinin kaydedilmesinden kaynaklanmıştır. Çiftçilik dışında mesleğinin tütüncü olduğunu belirten 81 hane de Mecitözü'ne yerleştirilmiştir. Yukarıda bahsedildiği gibi geçimini tütüncülüğün sağladığı hanelerin önemli bir kısmı, bölgede tütüncülüğün yasak olması nedeniyle serbest iskâna geçmek istedikleri yönünde dilekçe vermişlerdir. Bunların dışında göçmenler arasında en fazla yer alan meslek grubu işçidir. Toplam 23 kişi meslek olarak işçi olduğunu belirtmiş ve bunların 22'si İskilip'e iskân edilmiştir. Tabloya bakıldığında Sungurlu ilçesine iskân edilen göçmenler arasında meslek çeşitliliği olmadığı görülmektedir. Çiftçi dışında 1 öğretmen ve 1 makinist ilçeye iskân edilmiştir. İskilip'e iskân edilenlerin meslek grupları arasında çeşitlilik biraz daha fazladır. Buraya iskân edilenlerin, 4 berber, 1 çarıklı, 3 kunduracı, 1 mandıracı, 1 saraç ve 1 de terzi bulunmaktadır. En fazla meslek çeşitliliğinin görüldüğü ilçe en fazla göçmenin iskân edildiği Mecitözü ilçesi olmuştur. İlçeye 1'er demirci, elbise boyacısı, işçi, kalaycı, nalbant, şekerci,

⁶⁰ BCA, Kod: 271 V 1900, Defter No: 32, Muhacir Esas Kayıt Defteri, İl: Çorum, İlçeler: Sungurlu, İskilip, Bayat, Tarih: 1936-1952.; BCA, Kod: 271 V 1900, Defter No: 33, Muhacir Esas Kayıt Defteri, İl: Çorum, İlçeler: Alaca, Sungurlu, Mecitözü, Tarih: 1936-1972.; BCA, Kod: 271 V 1900, Defter No: 29, Muhacir Esas Kayıt Defteri, İl: Çorum, İlçeler: Sungurlu, Tarih: 1936-1950.

şoför ve tüfekçi mesleğine sahip göçmen iskân edilmiştir. Bunların dışında 3 kunduracı ve 3 debbağ da yer almaktadır.

İskân edilen göçmenlerin %87'sinin mesleğinin çiftçi olması Türkiye'nin takip ettiği iskân politikası çerçevesinde boş tarım arazilerini şenlendirmesi açısından uyumlu bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

1.3. Göçmenlere Yapılan Yardımlar

1.3.1 Mesken Yardımları

Göçmenlerin iskân işlerinin arasında en müşkül olanı barınma meselesi idi. Göçmenlerin hepsine ev tahsis edilmesi ilk etapta mümkün olmayacağı için geçici olarak yerel ahalinin evlerinde iskân edilmişlerdir. Göçmenler için yeni mesken temininin Trakya dâhil pek çok yerde sorun teşkil ettiği görülmektedir. Yürütülen çalışmalar neticesinde 1934-1937 yıllarında göçmenler için toplamda 18 bin ev inşa edilebilmiştir. Göçmen evleri genelde iki-üç odalı, tek kat ve bitişiğinde ahır bulunan tarzda inşa edilmiştir.⁶¹ Aşağıdaki Tablo 6'da Çorum'a iskân edilen göçmenlere yapılan ev yardımları yer almaktadır.

Tablo 6: Göçmenlere Yapılan Mesken ve İnşaat Yardımları⁶²

Yardım Türü	Sungurlu	Mecitözü	İskilip	Toplam
Eski tip ev (adet)	4	13	-	17
Yeni tip ev (adet)	12	237	-	249
Metruk ev (adet)	2	-	-	2
Ev inşaatı için nakdi yardım (lira)	-	24.130	253	24.383
Ev için arsa (m ²)	-	31.332	-	31.332

Ev yardımının en fazla yapıldığı ilçe olarak Mecitözü karşımıza çıkmaktadır. Burada göçmenlere 237'si yeni tipte olmak üzere toplamda 250 ev verilmiştir. Ancak bu evlerin hepsi devlet tarafından inşa edilmemiştir. Göçmenlere ev inşa etmeleri için arsa ve nakdi olarak yardımda

⁶¹ Önder Duman, "Atatürk Döneminde Balkan Göçmenlerinin İskân Çalışmaları (1923-1938)", *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 43, Bahar 2009, s. 486, 487.

⁶² BCA, Kod: 271 V 1900, Defter No: 32, Muhacir Esas Kayıt Defteri, İl: Çorum, İlçeler: Sungurlu, İskilip, Bayat, Tarih: 1936-1952; BCA, Kod: 271 V 1900, Defter No: 33, Muhacir Esas Kayıt Defteri, İl: Çorum, İlçeler: Alaca, Sungurlu, Mecitözü, Tarih: 1936-1972.; BCA, Kod: 271 V 1900, Defter No: 29, Muhacir Esas Kayıt Defteri, İl: Çorum, İlçeler: Sungurlu, Tarih: 1936-1950.

bulunulmuştur. 101 haneye de toplam olarak 24.130 lira ev inşaatı için nakdi yardım yapılırken 62 haneye de toplamda ev inşa etmeleri için 31.332 m² arsa dağıtılmıştır. Mecitözü'ne iskân edilen 499 hanenin yaklaşık yarısının iskân yerini terk ettiği dikkate alınacak olursa kalan göçmenlerin neredeyse tamamına ev tahsis edildiği söylenebilir. İskilip ilçesinde sadece Tepekutuğun köyünde iskân edilen 2 aileye toplamda 253 lira inşaat yardımında bulunulmuştur. Sungurlu'da ise sadece 18 ev tahsis edilmiştir. Göçmenlerin bölgeye 1938 yılında iskân edildiği de dikkate alınacak olursa II. Dünya Savaşı yıllarının zor şartlarında barınma meselesinin bu oranda çözülmüş olması önemli bir başarı olarak değerlendirilebilir.

1.3.2 Üretici Hale Getirmek için Yapılan Yardımlar

Osmanlı'dan itibaren Anadolu ahalisinin temel geçim kaynağı tarım olmuştur. Göçmenleri üretici hale getirmek, devletlerin öncelik verdiği konular arasında yer almaktadır. Bu amaç için toprak dağıtımı Osmanlı döneminden itibaren süre gelen bir uygulamadır.⁶³ Osmanlı Devleti'nin iskân politikasının önemli hedefleri arasında boş tarım arazilerinin göçmenlere dağıtılmak suretiyle tarıma kazandırılması ve üretimin artırılmasını sağlamak yer almaktadır. Belirlenen hedef çerçevesinde göçmenlere toprak ile birlikte tarımsal üretim yapabilmeleri için imkânlar ölçüsünde zirai alet -edevat, öküz, tohumluk ve yemeklik buğday da dağıtıldığı görülmektedir. Bu çerçevede yürütülen faaliyetler neticesinde üretimde belirli bir artış sağlandığı da görülmektedir.⁶⁴ Ancak Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde savaşlar nedeniyle nüfusun azalmış olması ekilen tarım alanlarının da azalmasına ve tarımsal üretimin düşmesine neden olmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında tarım alanında üretimde meydana gelen düşüşü⁶⁵ önlemek için Osmanlı döneminde uygulandığı gibi boş tarım arazilerinin göçmenlere dağıtılmasına karar verilmiştir. Böylece hem göçmenler üretici hale getirilecek hem de boş tarım arazileri değerlendirilmiş olacaktır. Göçmenlerin büyük çoğunluğunun

⁶³ Osmanlı Devleti kitlesel göçlerin yaşandığı bazı dönemlerde toprak tahsisi konusunda sıkıntılar yaşamıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sonrası Anadolu'ya göç eden ahaliye ortalama 100 dönüm arazi dağıtılırken 12 yıl sonra bu miktarın yarım dönüme kadar düşmesi bunun göstergesidir. Tuncay Bilecen, "Balkan Savaşları Sonrasında Ortaya Çıkan Göç Hareketleri ve Muhacirlere Yapılan Sosyo-Ekonomik Yardımlar", *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 2, Sayı 6, Eylül 2012, s. 65-66.

⁶⁴ Necla Günay, "XX. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Devleti'nin Göçmenlerin Tarım Sektörüne Kazandırılması İçin Yaptığı Çalışmalar", *Türkiye'de Tarım Politikaları ve Ülke Ekonomisine Katkıları Uluslararası Sempozyumu 12-14 Nisan 2018 Şanlıurfa*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2019, s. 397, 398, 403.

⁶⁵ Alev Gözcü, "Atatürk Döneminde Türkiye'de Tarımın Gelişiminde Alman Etkisi", *ÇTTAD*, Cilt XVIII, Sayı 36, Bahar 2018, s. 112.

HATİCE YILDIRIM

çiftçi olduğu dikkate alınacak olursa toprak dağıtımının önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra sanatkâr göçmenler de unutulmamıştır. 1934 yılında kabul edilen 2510 Sayılı İskân Kanunu'nun 17. maddesine göre; göçmenlerden sanatkâr veya tüccar olanlara dükkân veya dükkân yeri ve sermaye, çiftçilere de yeterli toprakla birlikte çift hayvanat, alet-edevat, tohumluk ve ahır verilmesi uygun görülmüştür.⁶⁶

Aşağıda Tablo 7'de Çorum'a iskân edilen Bulgaristan göçmenlerini üretici hale getirmek için yapılan aynı yardımlar gösterilmiştir.

Tablo 7: İskân Edilenleri Üretici Hale Getirme İçin Yapılan Aynı Yardımlar⁶⁷

Yardım Türü	Sungurlu	Mecitözü	İskilip	Toplam
Pulluk (adet)	136	342	19	497
Öküz (adet)	229	471	3	703
Araba (adet)	-	-	1	1
At (adet)	-	-	106	106
Yemeklik buğday (kg)	124.368	262.340	112.670	499.378
Tohumluk buğday (kg)	64.678	151.660	86.038	302.376
Tarım için arazi (dekar)	5.860	9.117	2.875	17.852
Dükkân (adet)	-	3	-	3
Yakacak (kg)	-	-	62.490	62.490

Göçmenlere yapılan yardımları öncelikle ilçeler bazında ele alacak olursak en az yardımın gerçekleştirildiği ilçe İskilip olmuştur. Bu ilçeye iskân edilen göçmenlerin üçte ikisinin iskân yerini terk ettiği göz önüne alınacak olursa bu sonuç normal karşılanmalıdır. En fazla yardım yapılan ilçe ise yine en fazla göçmenin iskân edildiği Mecitözü'dür. Göçmenlerden, Sungurlu'da 136, Mecitözü'nde 342, İskilip'te 19 olmak üzere toplamda 497 haneye

⁶⁶ 1934 yılında kabul edilen 2510 Sayılı İskân Kanunu'nun tam metni için bakınız: , https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc013/kanuntbmmc013/kanuntbmmc01302510.pdf, (05.02.2020).

⁶⁷ *BCA*, Kod: 271 V 1900, Defter No: 32, Muhacir Esas Kayıt Defteri, İl: Çorum, İlçeler: Sungurlu, İskilip, Bayat, Tarih: 1936-1952.; *BCA*, Kod: 271 V 1900, Defter No: 33, Muhacir Esas Kayıt Defteri, İl: Çorum, İlçeler: Alaca, Sungurlu, Mecitözü, Tarih: 1936-1972.; *BCA*, Kod: 271 V 1900, Defter No: 29, Muhacir Esas Kayıt Defteri, İl: Çorum, İlçeler: Sungurlu, Tarih: 1936-1950.

BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN ÇORUM'DA İSKÂNI (1938)

pulluk verildiği görülmektedir. Toplamda bölgeye 1070 hane iskân edildiği ve bunların yaklaşık yarısının iskân yerini terk etmiş olduğu dikkate alınacak olursa kalan hanelerin büyük bir kısmına pulluk verildiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Yanlarında çift hayvanı getirmemiş olan göçmenlerden her haneye dağıtılan toprakları işleyebilmeleri için ortalama 2 öküz verildi. Bu çerçevede Sungurlu'da 117 haneye 230, Mecitözü'nde 239 haneye 471 ve İskilip'te tek bir aileye 3 öküz verilmiştir. İskilip'te göçmenlere öküz verilmediği görülmektedir. Ancak aşağıda Tablo 9'da göçmenlerin yanlarında getirdikleri hayvan miktarlarına bakıldığında İskilip'e iskân edilen göçmenlerin yanlarında çok sayıda çift hayvanı getirdikleri görülmektedir. Ayrıca İskilip'te bulunan göçmenlerden 86 haneye toplamda 106 at verilmiştir.

Göçmenlere üretici duruma gelene kadar beslenme ihtiyaçlarının karşılanması için yemeklik buğday dağıtılmıştır. Çorum genelinde göçmenlere toplam olarak 499.378 yemeklik buğday dağıtılmıştır. Sungurlu'da 219 haneye hane başına 585 toplamda 124.368 kilo yemeklik buğday verilmiştir. Mecitözü'nde 453 haneye toplamda 262.340 kilo hane başına ortalama 579 kilo, İskilip'te ise 265 haneye ortalama olarak 425 kilo toplamda ise 112.670 kilo buğday tevzi edilmiştir.

Tarlalarına ekebilmeleri için de üç ilçede bulunan göçmenlere toplamda 302.376 kg tohumluk buğday dağıtılmıştır. Sungurlu'da 64.678 kg tohumluk buğday 134 haneye ortalama 512 kg, Mecitözü'nde 151.660 kg 348 haneye ortalama 435 kilo ve İskilip'te 86.038 kg tohumluk buğday 190 haneye ortalama 453 kilo şeklinde tevzi edilmiştir. İskân kanununa göre aile başına 450 kg tohumluk buğday verilmesi kararlaştırılmıştır. Çıkan bu sonuçlar kanuna uygun bir şekilde dağıtım yapıldığını göstermektedir.

Büyük bir çoğunluğu çiftçi olan göçmenlerin üretici hale getirilebilmeleri için yapılacak en temel yardım topraktı. Türkiye'de Trakya dışında bulunan bölgeleri iskâna açarken temel amaçlar arasında boş tarım arazilerini değerlendirmek vardı. Göçmenlere, hane başına aile bireylerinin sayıları da dikkate alınarak arazi dağıtılmıştır. Ortalama olarak 50-60 dekar arazi verilmesi uygun görülmüştür. Çorum'da tarım için göçmenlere toplamda 17.852 dekar arazi verilmiştir. Arazi dağıtımını ilçeler özelinde ele alacak olursak, Sungurlu'da toplamda 5.860 dekar arazi 130 haneye ortalama 45, Mecitözü'nde 9.177 dekar arazi 287 haneye ortalama 25 ve İskilip'te 2.875 dekar arazi 75 haneye ortalama 38 dekar verilmiştir. Defterlerden elde

HATİCE YILDIRIM

edilen bu verilere göre göçmen sayısının daha fazla olduğu Mecitözü ilçesinde hane başına düşen arazi miktarı diğer iki ilçeye göre daha azdır. Toprak dağıtılan hane sayıları, serbest iskâna geçen hane sayıları dikkate alınarak değerlendirildiğinde kalan göçmenlerin neredeyse tamamına toprak dağıtıldığı görülmektedir.

Bunların dışında İskilip'te bulunan göçmenlerden 167 haneye ortalama 374 kg civarında toplam olarak da 62.490 kg yakacak odun verilmiştir. Ayrıca Mecitözü'nde bulunan sanatkâr göçmenlerin 3'üne de dükkân verilmiştir.

Yorucu ve yıpratıcı göç sürecinden sonra Türkiye'ye ulaşan Bulgaristan göçmenlerinin işleri ilk etapta Kızılay tarafından sağlanmıştır. Göçmenler iskân edilecekleri yerlere sevk edilirken işe bedelleri de ödenmiştir.⁶⁸ Ayrıca iskân yerlerine kadar nakliye ücretleri de nakdi şekilde karşılanmıştır. Bunların yanı sıra ilaç, yakacak ve çok muhtaç durumda olanlara giyecek gibi zaruri ihtiyaçları için de yardımlarda bulunulmuştur. Aşağıda Tablo 8'de göçmenleri üretici hale getirmek için yapılan nakdi yardımlar yer almaktadır.

Tablo 8: İskân Edilenleri Üretici Hale Getirme İçin Yapılan Nakdi Yardımlar (lira)⁶⁹

Yardım türü	Sungurlu	Mecitözü	İskilip	Toplam
Giyim bedeli	154	137	-	291
İlaç bedeli	4	133	3	140
İşe	1.870	4.944	5.175	11.989
Hayvan işe	157	506	226	889
Banka kredisi	-	620	-	620
Yakacak bedeli	-	1.369	89	1.458
Sermaye	-	260	-	260
Nakliye bedeli	-	3.046	-	3.046

⁶⁸ Aslı Arslan, "Atatürk Döneminde Romanya'dan Türk Göçleri ve Göçmenlerin Türkiye'de İskânları", *Turkish Studies*, Cilt 9, Sayı 4, Spring 2014, s. 40.

⁶⁹ BCA, Kod: 271 V 1900, Defter No: 32, Muhacir Esas Kayıt Defteri, İl: Çorum, İlçeler: Sungurlu, İskilip, Bayat, Tarih: 1936-1952; BCA, Kod: 271 V 1900, Defter No: 33, Muhacir Esas Kayıt Defteri, İl: Çorum, İlçeler: Alaca, Sungurlu, Mecitözü, Tarih: 1936-1972; BCA, Kod: 271 V 1900, Defter No: 29, Muhacir Esas Kayıt Defteri, İl: Çorum, İlçeler: Sungurlu, Tarih: 1936-1950.

BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN ÇORUM'DA İSKÂNI (1938)

Göçmenlerden muhtaç durumda olanlara Sungurlu'da 7, Mecitözü'nde ise 9 haneye giyecek bedeli olarak toplamda 291 lira ödenmiştir. İlaç bedeli olarak da Sungurlu'da 7, Mecitözü'nde 69 ve İskilip'te de 3 haneye toplamda 140 lira verilmiştir.

Göçmenlerin yerleşim yerlerine vardıkları günden itibaren 2 haftalık iaşe bedellerinin karşılanması gerekli idi. Defterlerde yer alan iaşe verilerine göre Çorum'da üç ilçeye gelen göçmenlere toplamda 11.989 lira harcanmıştır. Sungurlu'da 237 haneye ortalama 8 lira toplamda 1.870, İskilip'te 319 haneye ortalama 16 lira toplamda 5.175 ve Mecitözü'nde 487 haneye ortalama 10 lira, toplamda 4.944 lira iaşe bedeli olarak nakdi yardım yapılmıştır. Sungurlu'ya 239, Mecitözü'ne 499 ve İskilip'e 322 hane iskân edildiği düşünülecek olursa göçmenlerin tamamına iaşe bedellerinin ödendiği görülmektedir. Ancak ilçeler bağlamında özellikle Sungurlu'da hane başına ödenen iaşe miktarının diğer ilçelerle kıyaslandığında düşük olduğu dikkat çekmektedir. Örneğin Mecitözü'nde 5 kişilik bir aileye 19 lira iaşe bedeli ödenirken Sungurlu'da 5 kişilik aileye verilen miktarın 6 lira olduğu görülmektedir. Bu farklılık Sungurlu'da iaşe bedelinin tamamının deftere kaydedilmediğini ya da göçmenlerin iaşelerinin nakdi yerine aynı olarak karşılandığı ihtimallerini akla getirmektedir. Ayrıca göçmenlere bu konuda yerli halk tarafından yardımda bulunulmuş olması da muhtemeldir.

Sadece göçmenlere değil yanlarında getirdikleri çift hayvanlarının iaşesi için de toplamda 889 lira nakdi yardımda bulunulmuştur. Sungurlu'da 30 haneye ortalama 5, toplamda 157 lira, Mecitözü'nde 92 haneye ortalama 5,5, toplamda 506 lira ve İskilip'te 56 haneye ortalama 4, toplamda 226 lira nakdi yardım yapılmıştır. Mecitözü'ne ait defterde göçmenlerin nakliye bedelleri de kayıt altına alınmıştır. 396 haneye ortalama 8, toplamda 3.046 lira nakliye bedeli ödenmiştir. Yine Mecitözü'nde sanatkâr göçmenlerden 8 haneye 620 lira banka kredisi ve 2 haneye de 260 lira sermaye verilmiştir. Ayrıca Mecitözü ve İskilip'te göçmenlere toplam olarak 1458 lira yakacak parası ödenmiştir. Mecitözü'nde 388 haneye ortalama 4, toplamda 1369 lira ve İskilip'te 42 haneye ortalama 2, toplamda 89 lira nakdi yakacak bedeli verilmiştir. İskilip'te bulunan göçmenlerin 167 hanesine Tablo 8'de gösterildiği gibi aynı olarak 62.490 kg yakacak dağıtıldığı dikkate alınacak olursa göçmenlerin büyük kısmının yakacak ihtiyacının karşılandığı söylenebilir. Sungurlu'da bulunan göçmenlere yakacak yardımına dair defterde herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Bu da iaşe bedeli kısmında olduğu gibi kayıt altına alınmadığı ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Göçmenleri üretici hale getirmek için yapılan yardımlara genel olarak değerlendirecek olursak üretici hale gelmeleri için yeterli düzeyde yardım yapıldığı söylenilebilir. En azından temel ihtiyaçlarının karşılanması konusunda göçmenlerin geneline yardımlarda bulunulduğu görülmektedir.

1.4 Göçmenlerin Yanlarında Getirdikleri

Göçmenlerin en kısa sürede üretici konuma getirilebilmeleri için meslekleri dikkate alınarak Türkiye'ye getirecekleri eşyaları vergi muafiyetine tabi tutulmuştur. Örneğin çiftçilerin yanlarında getirecekleri hayvan, tohumluk ve zirai alet-edevatları ile sanatkârların 5 bin, tüccarların ise 10 bin liralık eşyaları vergi muafiyeti kapsamında yer almaktaydı.⁷⁰ Bu muafiyetten yararlanmak isteyen bazı göçmenlerin yanlarında gelirken hayvanlarını ve çeşitli eşyaları aldıkları görülmektedir. Aşağıda Tablo 9'da göçmenlerin yanlarında neler getirdikleri detaylı bir şekilde gösterilmiştir.

Tablo 9: İskân Edilenlerin Yanlarında Getirdikleri⁷¹

Türü	Sungurlu	Mecitözü	İskilip	Toplam
Büyükbaş	135	251	152	538
Küçükbaş	1	322	212	535
At	6	6	-	12
Eşek	-	-	1	1
Araba	66	120	77	263
Pulluk	2	7	-	9

Göçmenler gelirlerken yanlarında toplam olarak 538 büyükbaş hayvan getirmişlerdir. Sungurlu'da 52 aile toplamda 135, Mecitözü'nde 94 hane 251 ve İskilip'te 60 hane toplamda 152 büyükbaş hayvanı yanlarına almıştır. Bir hanenin en fazla 6 büyükbaş hayvan getirdiği görülmektedir. Yine Sungurlu'da 1 hane 1, Mecitözü'nde 10 hane 322, İskilip'te 17 hane 212 ve genel toplamda 532 küçükbaş hayvanı yanlarında getirdikleri defterlerde kayıtlıdır. Küçükbaş hayvan getiren hane sayısı az, hayvan sayısı ise çoktur. Örneğin Mecitözü'nde sadece bir hane 87 küçükbaş hayvan getirmiştir.

⁷⁰ Muhammet Sarı, *Atatürk Dönemi İç Anadolu Bölgesi'nde İmar-İskân Faaliyetleri (1923-1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2015, s. 323.

⁷¹ BCA, Kod: 271 V 1900, Defter No: 32, Muhacir Esas Kayıt Defteri, İl: Çorum, İlçeler: Sungurlu, İskilip, Bayat, Tarih: 1936-1952; BCA, Kod: 271 V 1900, Defter No: 33, Muhacir Esas Kayıt Defteri, İl: Çorum, İlçeler: Alaca, Sungurlu, Mecitözü, Tarih: 1936-1972; BCA, Kod: 271 V 1900, Defter No: 29, Muhacir Esas Kayıt Defteri, İl: Çorum, İlçeler: Sungurlu, Tarih: 1936-1950.

BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN ÇORUM'DA İSKÂNI (1938)

Bunların dışında göçmenlerin yanlarında getirdiği hayvanlar arasında 12 at ve 1 eşek bulunmaktadır. Ayrıca 263 hane yanlarında 263 araba ile gelmiştir. Sungurlu'da 57 aile 66, Mecitözü'nde 92 hane 120 ve İskilip'te 65 hane 77 araba getirmiştir. Rakamlardan da anlaşıldığı gibi yanında 2-3 araba getiren göçmenler olmuştur. Bunun dışında 9 adet de pulluk getirildiği görülmektedir.

Defterlerden elde edilen bu veriler göçmenlerin yanlarında getirdikleriyle devlete olan yüklerini bir nebze azalttıklarını göstermektedir.

Sonuç

Anadolu, tarih boyunca farklı coğrafyalardan gelen göçmenlere ev sahipliği yapmıştır. Osmanlı'da kaybedilen savaşlar neticesinde başlayan göçler sadece Milli Mücadele yıllarında bir azalma göstermiş Cumhuriyet'in ilanından sonra tekrar artışa geçmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra özellikle Balkanlar'dan Anadolu'ya yoğun olarak göçlerin yaşandığı görülmektedir. Balkanlar'dan göçlerin gerçekleştiği ülkeler arasında Bulgaristan da yer almaktadır. 1934-1938 yılları arasında Türk ahaliye karşı baskıların artması neticesinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye dönem dönem yoğunlaşan kitlesel göçler yaşanmıştır. Gerçekleşen bu göçler karşısında Türkiye Cumhuriyeti, soydaşlarına sahip çıkarak ülkenin çeşitli yerlerinde göçmenleri iskâna tabi tutmuştur. Aynı dönemde Romanya'dan da yoğun göçlerin gerçekleşmesi sebebiyle Trakya'nın daha fazla göçmen kabul edemeyeceğine karar verilerek yeni iskân yerleri tespit edilmiştir. Yeni iskân yerleri tespit edilirken Anadolu'nun diğer bölgelerini de şenlendirme fikri ön plana çıkmıştır. Nüfus yoğunluğunun az olduğu bölgelerde nüfus artışı ile birlikte boş tarım arazileri de değerlendirilecektir. Bu düşünce ile 1936 yılında belirlenen yeni iskân yerleri arasında Çorum da yer almaktadır. Çorum göçmen iskân birimleri arasında bilinen bir yerleşim yeri olmamasına karşın Osmanlı'dan Cumhuriyet'e hem Kafkaslar hem de Balkanlar'dan gelen göçmenlerin iskân edildiği bir yerleşim yeridir. Çorum'a ait Muhacir Esas Kayıt Defterleri incelendiğinde 1938 yılında toplamda 4.417 kişinin bölgeye iskân edildiği tespit edilmiştir. Çorum'da Bulgaristan göçmenlerinin İskilip, Mecitözü ve Sungurlu ilçelerine iskân edildiği görülmektedir. İlçeler içerisinde 2.027 kişi ile en fazla göçmenin yerleştirildiği yer Mecitözü olmuştur. En az göçmenin iskân edildiği ilçe ise 999 kişi ile Sungurlu'dur. Göçmenler genelde ilçeler bünyesinde yer alan köylere iskân edilirken sadece

HATİCE YILDIRIM

Mecitözü’nde göçmenlerin yaklaşık yarısının ilçe merkezine yerleştirildikleri ortaya çıkarılmıştır.

Bölgeye iskân edilen göçmenlerin nüfus artışına katkı açısından 0-45 yaş grubunda toplamda 3.710 kişi (%83,99) yer almaktadır. Bölgeye iskân edilen kadın (2.233) ve erkek (2.184) sayısının dengeli olduğu görülmektedir. Göçmenlerin %87’sinin mesleğinin çiftçi olması ile birlikte 19 farklı meslek grubu bulunmaktadır. Göçmenlerin barınma ihtiyacı karşılandığı gibi üretici konuma gelmeleri için 17.852 dekar arazi, 497 pulluk, 703 öküz ve 302.376 kg tohumluk buğday dağıtıldığı görülmüştür. Vergiden muaf tutulduğu için göçmenlerin gelirken yanlarında 538 büyükbaş, 535 küçükbaş ve 263 adet araba getirdikleri tespit edilmiştir.

Ancak defterlerden elde edilen verilere göre üç ilçeye de iskân edilen göçmenlerin önemli bir kısmı serbest iskâna geçmek suretiyle başka illere gitmişlerdir. Çorum İl Özel İdaresi Arşivi’nde yer alan belgelerde göçmenlerin özellikle Batı illerinde yer alan akrabalarının yanlarına gitmek istediklerine dair taleplerine rastlanmıştır. Ayrıca tütüncülük yapan aileler bölgenin buna uygun olmadığını belirterek serbest iskâna geçmek istemişlerdir. Bu durum, göçmenlerin iskân yerleri belirlenirken az da olsa bu tür hususların gözden kaçırıldığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

1. Arşivler

1.1 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

Kod: 271 V 1900, Defter No: 32, *Muhacir Esas Kayıt Defteri*, İl: Çorum, İlçeler: Sungurlu, İskilip, Bayat, Tarih: 1936-1952.

Kod: 271 V 1900, Defter No: 33, *Muhacir Esas Kayıt Defteri*, İl: Çorum, İlçeler: Alaca, Sungurlu, Mecitözü, Tarih: 1936-1972.

Kod: 271 V 1900, Defter No:2 9, *Muhacir Esas Kayıt Defteri*, İl: Çorum, İlçeler: Sungurlu, Tarih:1936-1950.

2.Telif Eserler

AKAALIN, Durmuş, “XIX. yüzyılda Balkanlarda Osmanlı Devleti ve Kırcaali”,

https://www.academia.edu/36039442/XIX_Yuzyilda_Balkanlarda_Osmanli_Devleti_ve_Kircaali, ss.1-20, (10.02.2020).

AKAY, Tolga, “XIX. yüzyıl Kafkas Göçlerinde Bir İskân Birimi Olarak Çorum”, *Şeyh Şamil ve Kafkasya Mücadele-Sürgün-İskân*, (ed.) Mehmet Ali Bozkuş-Hakan Yazar, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2017, ss. 199-217.

ARI, Kemal, “Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt VIII, Sayı 23, Mart 1992, ss. 409-420.

ARSLAN, Aşlı, “Atatürk Döneminde Romanya’dan Türk Göçleri ve Göçmenlerin Türkiye’de İskânları”, *Turkish Studies*, Cilt 9, Sayı 4, Bahar 2014, ss. 31-50.

BİLECEN, Tuncay, “Balkan Savaşları Sonrasında Ortaya Çıkan Göç Hareketleri ve Muhacirlere Yapılan Sosyo-Ekonomik Yardımlar”, *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 2, Sayı 6, Eylül 2012, ss. 59-71.

BÖRKLÜ, Meşkure Yılmaz, “Tarihi Seyri İçinde Bulgaristan Türklerinin Durumu ve Türkiye’nin Bölge Türklerine Yönelik Politikaları”, *Bilig*, Sayı 10, Yaz 1999, ss. 61-79.

BULDUK, Üçler, “Çorum Sancağının Osmanlı İdari Yapısındaki Yeri-I”, *OTAM*, C. 3, 1992, ss. 129-167.

ÇELİK, Gülfettin, “Osmanlı Devleti’nin Balkan Devletleri İle İlişkilerinde Belirleyici Bir Unsur Olarak 1877-1914 Dönemi Nüfus Hareketleri”, *Adam Akademi*, Cilt 1, Sayı 2, 2011, ss. 99-126.

ÇETİN, Necati, “Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Mübadil Tasfiye Talepnamelerine Göre Çorum’da İskân Edilen Mübadillerin Memleketleri Ve İskân Edildikleri İdari Birimler”, *Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu 28-30 Nisan 2016*, (ed.) Zekeriya Işık, Cilt 1, Çorum 2016, ss. 461-469.

Çorum İl Yıllığı 1967.

DEMİRHAN, Hasan, “Bulgaristan’da Türklere Uygulanan Asimilasyon Politikaları ve Anavatana Göç”, *VII. Uluslararası Balkan Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Balkanlar’a ve Balkanlar’dan Göçler (Osmanlı’dan Cumhuriyet’e) 18-21 Eylül 2019 Edirne*, (ed.) Zafer Gölen - Abidin Temizer, Gece Kitaplığı, Ankara 2019, ss. 285-342.

DUMAN, Önder, “Atatürk Döneminde Balkan Göçmenlerinin İskân Çalışmaları (1923-1938)”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 43, Bahar 2009, ss. 473-490.

Genel Nüfus Sayımı, Çorum Vilayeti 20 İlkteşrin 1935, C. 16, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayın No: 75, Ankara 1937.

Genel Nüfus Sayımı 20 İlkteşrin 1940, Vilayetler, Kazalar, Nahiyeler ve Köyler İtibariyle Nüfus ve Yüzey ölçü, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayın No: 158, Ankara 1941.

GERAY, Cevat, “Türkiye’de Göçmen Hareketleri ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 4, 1970, ss. 8-36.

_____, *Türkiye’den ve Türkiye’ye Göçler (1923-1961)*, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1962, Ek Tablo 5.

GÖZCÜ, Alev, “Atatürk Döneminde Türkiye’de Tarımın Gelişiminde Alman Etkisi”, *ÇTTAD*, Cilt XVIII, Sayı 36, Bahar 2018, ss. 107-137.

GÜNAY, Necla, “XX. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Devleti’nin Göçmenlerin Tarım Sektörüne Kazandırılması İçin Yaptığı Çalışmalar”, *Türkiye’de Tarım Politikaları ve Ülke Ekonomisine Katkıları Uluslararası Sempozyumu 12-14 Nisan 2018 Şanlıurfa*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2019, ss. 393-408.

GÜNDOĞDU, Abdullah, “1852-1863 Tarihleri Arasında Çorum Kazası’nda Sosyo-Ekonomik Yapı”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, 1991, ss. 211-242.

BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN ÇORUM'DA İSKÂNI (1938)

İPEK, Nedim, *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler*, 1. Baskı, Serander Yayıncılık, Trabzon 2016.

İSKENDER, Pelin, “Kafkasya Göçmenlerinin Çorum’a İskânı (1865-1895)”, *Uluslararası Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Çorum Sempozyumu 23-25 Kasım 2007*, Cilt III, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, Çorum 2008, ss. 1561-1572.

İSOV, Mümin, HASANOĞLU, Ergün, “18. Yüzyılın İkinci Yarısında Rusya İmparatorluğu’nun Göç Politikası ve Bulgarlar”, *VII. Uluslararası Balkan Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Balkanlar’a ve Balkanlar’dan Göçler (Osmanlı’dan Cumhuriyet’e) 18-21 Eylül 2019 Edirne*, (ed.) Zafer Gölen - Abidin Temizer, Gece Kitaplığı, Ankara 2019, ss. 195-244.

KARA, Adem, “XIX. Yüzyılda Çorum’da Göçmenlerin Yerleştirilmesi ve Yaşanan Sorunlar”, *Turkish Studies*, Cilt 8, Sayı 6, 2013, ss. 333-344.

KARPAT, Kemal, *Osmanlı’dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.

KAŞTAN, Yüksel, “Cumhuriyet Döneminde Nüfus Hareketlerinin Fonksiyonu”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, 2016, ss. 65-76.

KEMALOĞLU, Ayşegül İnginar, *Bulgaristan’dan Türk Göçü (1985-1989)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2012.

KOCACIK, Faruk, “Rumeli’den Anadolu’ya Yönelik Göçler ve Sonuçları”, *Osmanlı*, C. 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, ss. 655-660.

KODAL, Tahir, “Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Genel Nüfus Sayımında Çorum Vilâyeti’nin Nüfus Özellikleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 19, Sayı 1, Elazığ 2009, ss. 233-258.

KURTULGAN, Kürşat, “Göç ve Göçü Hazırlayan Tarihi Süreçte Balkanlarda Kurulan Ulus Devletlerin Müslümanlara Yönelik Baskıları”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 13, Sayı 14, Aralık 2010, ss. 213-226.

HATİCE YILDIRIM

OKUR, Mehmet, “Bulgaristan Türklerinin Maruz Kaldığı Uygulamalarla İlgili Olarak Rumeli İslam Muhacirleri Cemiyeti’nin Bir Talebi”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Prof. Dr. M. Fahrettin Kırzioğlu Özel Sayısı, Sayı 28, Erzurum 2005, ss. 351-361.

ÖKSÜZ, Hikmet, “İkili İlişkiler Çerçevesinde Balkan Ülkelerinden Türkiye’ye Göçler ve Göç Sonrası İskânları Meselesi”, *Atatürk Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, 2000, ss. 169-188.

SARI, Muhammet, *Atatürk Dönemi İç Anadolu Bölgesi’nde İmar-İskân Faaliyetleri, (1923-1938)*, Atatürk Araştırma Merkez, Ankara 2015.

SÖYLEMEZ, M. Mahfuz, “Ankara Vilayet Salnamelerine Göre Osmanlı’nın Son Döneminde Çorum”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 12, 2007, ss. 7-40.

ŞAHİN, Salih, YILMAZ, Mutlu, “Cumhuriyet Döneminde Çorum İlinde Nüfus Gelişimi”, *Uluslararası Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Çorum Sempozyumu*, Cilt III, 23-25 Kasım 2007, Çorum Belediyesi Yayınları, Çorum 2008, ss. 1473-1487.

ŞAHİN, Naci, “XIX. Yüzyıl Sonrasında Anadolu’ya Yapılan Göç Hareketleri ve Anadolu Coğrafyasındaki Sosyo-Kültürel Etkileri”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt VIII, Sayı 1, Haziran 2006, ss. 63-82.

ŞİMŞİR, Bilal N., *Bulgaristan Türkleri (1878-1985)*, Bilgi Yayınevi, 1986.

TURAN, Ömer, “Geçmişten Günümüze Bulgaristan Türkleri”, *Balkan Türkleri Balkanlarda Türk Varlığı*, (der.) Erhan Türbedar, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 2003, ss. 18-43.

ULUÇ, Sevim, “Çorum ve Çevresi”, *5. Hitit Festivali Komitesi Çorum Tarihi*, Çorum Belediyesi Kültür Yayını, Çorum 2015, ss. 19-50.

UZUNDAL, Edip, “İki Sancak Arasında Bir Kaza: Mecidözü”, *Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu 28-30 Nisan 2016*, (ed.) Zekeriya Işık, Cilt 2, Çorum 2016, ss. 1-7.

BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN ÇORUM'DA İSKÂNİ (1938)

YILDIRIM, Bülent, “Resmi Nüfus Sayımlarına Göre Bulgaristan’da Türk Nüfusu (1878-1934)”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt 109, Sayı 214, Ocak-Şubat 2015, ss. 93-108.

_____, “Bulgaristan’da Türk Azınlığa Yönelik Unutulmuş Üç Büyük Siyasi Suikast”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, Cilt 16, Sayı 3, Temmuz 2017, ss. 864-877.

YILDIRIM, Hatice, “Romanya Göçmenlerinin Çorum’da İskânı (1936)”, *VII. Uluslararası Balkan Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Balkanlar’a ve Balkanlar’dan Göçler (Osmanlı’dan Cumhuriyet’e) 18-21 Eylül 2019 Edirne*, (ed.) Zafer Gölen - Abidin Temizer, Gece Kitaplığı, Ankara 2019, ss. 157-182.

YILDIRIM, Seyfi, “Balkan Savaşları ve Sonrasındaki Göçlerin Türkiye Nüfusuna Etkileri”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 8, Sayı 16, Güz 2012, ss. 75-92.

2000’li Yıllarda Bütün Yönleriyle Sungurlu, T. C. Sungurlu Kaymakamlığı, Barok Sanat Evi, 2000.

2510 Sayılı İskân Kanunu.

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc013/kanuntbmmc013/kanuntbmmc01302510.pdf, (05.02.2020).